

تحلیل انتقادی از کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران؛ تأملی در آثار و آرای محمدعلی

اسلامی ندوشن»

محمد کمالی گوکی^۱

چکیده

نوشتن در مورد استاد نوشتن، کار بسیار پرمخاطره‌ای است؛ با این حال دکتر علی اکبر جعفری ندوشن که تعلق خاطری عمیق به دیده‌ور فرهنگ و ادبیات ایران، دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن دارد، این راه پرمخاطره را با عشقی ستودنی طی کرده است. این عشق را خواننده در لابه‌لای تمامی فصول، پاراگراف‌ها، جملات و حتی حروف کتاب سخنگوی فرهنگ ایران می‌تواند ببیند. دکتر جعفری ندوشن که استاد حقوق دانشگاه یزد است، برخلاف نثر حقوقی که نثری ثقیل و پرتکلف است و خواندن یک متن حقوقی از عهده بخش عظیمی از جامعه ایرانی خارج است، متنی ساده و روان تهیه کرده است. ایشان هم‌ذات‌پنداری بسیاری در این اثر با محمدعلی اسلامی ندوشن از خود به نمایش می‌گذارد. او که علاوه بر هم‌ولایتی بودن، مانند دکتر اسلامی تحصیلات دانشگاهی حقوق دارد و علاقه‌ای وافر به ادبیات و فرهنگ ایران نشان می‌دهد؛ عنوان کتاب را در یک ایهام ادبی برگزیده است: «سخنگوی فرهنگ ایران» که در معنای اصلی اشاره دارد به اسلامی ندوشن که در چندین دهه مقاومتی نستوه در سخن گفتن از ایران و فرهنگش داشت، اما این عنوان معنای دیگری هم می‌تواند داشته باشد و آن هم سخنگویی «جعفری ندوشن» از «اسلامی ندوشن» است؛ در واقع این کتاب سعی دارد سخنگوی سخنگوی فرهنگ ایران باشد. کتاب سخنگوی فرهنگ ایران؛ تأملی در آثار و آرای محمدعلی اسلامی ندوشن، تأملی در زندگی، آثار و آرای محمدعلی اسلامی ندوشن، نویسنده و اندیشمند برجسته ایرانی، است که در ۱۸۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۶.

۱. استادیار علوم سیاسی گرایش اندیشه سیاسی دانشکده حقوق، علوم سیاسی و تاریخ دانشگاه یزد

m.kamali@yazd.ac.ir

فصلنامه فرهنگ یزد

صفحه با یک دیباچه، هفت بخش و سخن پایانی در بهار ۱۴۰۱، هم‌زمان با کوچ اسلامی ندوشن از عالم زمینی توسط انتشارات مروارید به زیور طبع آراسته شده است. در ادامه طی سه بخش به معرفی محتوای کتاب، نقاط قوت و ضعف اثر می‌پردازیم. واژگان کلیدی: ایران، فرهنگ، اسلامی ندوشن، سخنگوی فرهنگ، یزد.

سال چهارم، شماره ۱۴

بهار ۱۴۰۳

۳۰

محتوا و اهمیت کتاب

کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران» از سه دریچه به زندگی، آثار و آرای اسلامی ندوشن می‌پردازد.

دریچه اول: معرفی شخصیت و زندگی محمدعلی اسلامی ندوشن در قالب کتاب روزها، اثر اسلامی ندوشن.

دریچه دوم: بررسی و تحلیل آثار ندوشن، از جمله مقاله‌ها، سفرنامه‌ها، رمان، نمایش نامه و کتاب‌های او در هفت جستار بنا به اقتضای موضوعی.

دریچه سوم: بررسی آرا و اندیشه‌های ندوشن در زمینه‌های مختلف، از جمله فرهنگ، تاریخ، سیاست و مذهب؛ در واقع این دریچه راهنمایی جذاب برای اندیشه‌شناسی اسلامی ندوشن در حوزه‌های مختلف است. خواننده این کتاب بارقه‌های روشنی از اندیشه اسلامی ندوشن پیدا می‌کند و با توجه به آدرس منبع می‌تواند به متن اصلی رجوع و به شناخت کامل تری از اندیشه سخنگوی فرهنگ ایران دست پیدا کند.

جعفری ندوشن تمام تلاش خود را معطوف به هم‌زبانی و همدلی با اسلامی ندوشن کرده است و سعی دارد به زبان خود او به شناخت او بپردازد؛ بنابراین از نثر دانشگاهی دوری کرده است و با نثری ادبی به امتزاج افق خود با اسلامی ندوشن پرداخته است.

نثر ادبی نویسنده با خواندن دیباچه کتاب آشکار می‌شود. نویسنده در دیباچه با ادبیاتی داستانی از دوران کودکی خود و چگونگی مواجهه با شخصیت اسلامی ندوشن می‌گوید. در این دیباچه سه نکته ادبی و تربیتی به چشم خواننده می‌آید؛ نخست، سبک تربیتی مادر نویسنده که فرزندان کوشا و نستوه پرورش می‌دهد؛ دوم، ترسیم و تداعی زیبا از دل‌فریبی آب و قنات در دل کویر و سوم، به نمایش گذاشتن شباهت نثر نویسنده با نثر دکتر اسلامی ندوشن. توضیح عقبه فامیلی دکتر اسلامی، به خصوص خاله مشتاق سعیدی ایشان از جذابیت‌های دیباچه کتاب است. نکته این بخش یادآور بخش‌های جذاب کتاب روزهای اسلامی است که همه ایرانیان در کتاب ادبیات دوره دبیرستان چگونگی آشنایی دکتر اسلامی با سعیدی را در گوشه خاطرات خود به یاد دارند.

نویسنده پس از دیباچه فصلی را با عنوان «زندگی» آغاز می‌کند که با ادبیاتی رفت‌وبرگشتی میان داستان زندگی خود و چگونگی آشنایی اش با اسلامی ندوشن و زندگی اسلامی ندوشن در قالب کتاب «روزها»، خواننده را با زندگی اسلامی ندوشن آشنا می‌کند. بخش بعدی کتاب با عنوان «شاهنامه پژوهی» آثاری مانند سرو سایه فکن، داستان داستان‌ها، زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه، نامه نامور و ایران و جهان از نگاه شاهنامه توصیف و تحلیل شده‌اند و در میان تحلیل تجربه‌های شخصی نویسنده کتاب هم آورده شده است که کمکی شایان در شناخت آثار مذکور دارد.

در جستار بعدی کتاب، نویسنده با عنوان «فرهنگ‌مداری» با خاطره‌گویی به اهمیت فرهنگ نزد اسلامی ندوشن می‌پردازد. در این بخش نویسنده ضمن معرفی برخی آثار بکر اسلامی ندوشن مانند نمایشنامه «ابر زمانه و ابر زلف» به تحلیل دیدگاه فرهنگی و سیاسی ایشان هم توجه دارد. نگاه انتقادی او به غرب‌زدگی و سنت‌مآبی و همچنین نقدش به معرکه ایدئولوژی‌های سیاسی سوسیالیسم و سرمایه‌داری نقطه برجسته این جستار است و خواننده را به عمق نگاه اسلامی ندوشن آشنا می‌کند، اما بخش برجسته و پژوهشی کتاب با عنوان «ایران‌شناسی» نکات برجسته و فصوص اندیشه ایران‌مدار اسلامی ندوشن را به نمایش گذاشته است. این بخش با اتکا به برخی آثار برجسته اسلامی ندوشن مانند *ایران چه حرفی برای گفتن دارد، ایران و تنهایی اش، ایران را از یاد نبریم، دیروز، امروز، فردا* تحلیلی چندوجهی از نگاه اسلامی ندوشن به ایران و غرب، ایران و اسلام، عرفان ایرانی، هویت ایرانی و ارمغان ایرانی ارائه می‌شود. در این بخش جعفری ندوشن خاطرات و خطرات خود از دوران دانشجویی در دهه ۷۰ و اشتیاقش به هم‌نشینی با اسلامی ندوشن در انتشارات یزدان را در ذیل نگاه اسلامی ندوشن به ایران روایت می‌کند؛ روایتی که منتهی می‌شد به ارمغان ایرانی برای جهان پرآشوب پس از حادثه یازده سپتامبر و آن هم اصل «رواداری» است. نکته برجسته این بخش بهره‌گیری نویسنده از آثار متعدد اسلامی ندوشن در اعصار مختلف برای تشریح ایران‌شناسی اوست. جعفری ندوشن حتی از متن سخنرانی اسلامی ندوشن در همایش بین‌المللی دانشگاه هاروارد برای بیرون کشیدن دیدگاه ایشان صرف نظر نکرده است.

تحلیل انتقادی از کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران؛ تأملی در آثار...»

بخش «ادب سنجی» کتاب، عمق همراهی و همدلی نویسنده با اسلامی ندوشن را به نمایش می‌گذارد. در آغاز این فصل نویسنده شرحی جالب از چگونگی نگارش کتاب چهار سخنگوی وجدان ایران ارائه می‌دهد. شاید انتخاب عنوان کتاب سخنگوی فرهنگ ایران برگرفته از همین کتاب باشد و دلیل آن را می‌توان در میزان اشتیاق نویسنده از حضور در جلسه‌های هفتگی مؤسسه شهر کتاب در تابستان سال ۱۳۷۷ یافت. نویسنده برای آشکار کردن نگاه اسلامی ندوشن به شاعران بزرگی چون فردوسی، مولوی، سعدی و حافظ و شاعران خاصی مانند خیام و حتی نویسندگان و شاعران معاصرمانند صادق هدایت و نیما یوشیج در قالب ادبیاتی داستان‌گونه از چگونگی آشنایی خود با این آثار در طول سال‌ها سخن می‌گوید و برای عمق بخشی به بزرگی اسلامی ندوشن، حتی به سخنان دیگرانی مانند مصطفی ملکیان رجوع می‌کند. در این بخش نویسنده، اسلامی ندوشن را بیش از همه به سعدی شبیه می‌داند که مانند او موجز و مسجع می‌نویسد، البته خود اسلامی ندوشن در کتاب روزها به این علاقه به سعدی اعتراف می‌کند.

جعفری ندوشن در گفتار «سفرنامه نویسی» به خوبی نگاه «جهان‌وطنی» و درعین حال «ایران دوستی» اسلامی را به نمایش می‌گذارد. آنجایی که او در دیباچه کتاب صغیر سیمرخ تفاوتی میان انسان‌ها و سرزمین‌ها پس از گشت‌وگذار از نقاط مختلف عالم نمی‌بیند و درعین حال کتاب را با این بیت سعدی به ایران تقدیم می‌کند که «جهان بگشتیم و آفاق سربه‌سر دیدم / به جان تو اگر از تو عزیزتر دیدم» همچنین نشان داده شده است که این سفرنامه‌ها، صرفاً شرح سفر نیستند، بلکه نگاه نقادانه نویسنده به غرب و ایدئولوژی‌های سرمایه‌داری و کمونیسم را نیز دربرمی‌گیرد. نویسنده اهمیت شناخت انسان و دردهایش را در نگاه اسلامی ندوشن پررنگ می‌داند، به خصوص در سفرنامه هند و به تاسی از اسلامی ندوشن، خودش نیز چندبار به هند سفرکرده است تا شناختش پررنگ‌تر شود. او نگاه ویژه اسلامی به ایران تاریخی را در سفرنامه افغانستان به نمایش می‌گذارد و به معرفی شهرهای آن به یاد اندیشمندان و شاعران می‌پردازد. سفرهای دانمارک، قونیه و تاجیکستان، هریک، درس‌هایی درون خود داشتند که نویسنده آنها را به شیوه‌ای موجز بیان می‌کند.

بخش آخر شرح آثار و اندیشه‌های اسلامی ندوشن با عنوان «مجله‌نگاری» به شرح دغدغه ایشان برای تأسیس نهاد فرهنگی «ایران سرای فردوسی» در اوایل دهه هفتاد شمسی اشاره دارد که به تأسیس مجله «هستی» منتهی شد که در آن آثاری غنی از بزرگان ادب فارسی در چندین سال به نگارش درآمد.

سخن آخر این کتاب، نمایش عشق و علاقه نویسنده به اسلامی ندوشن است که چگونگی هم‌نشینی اش با اسلامی ندوشن را بیان می‌کند؛ از زمانی که در کودکی، برای خرید گوشت به کوچه‌ای رفته بود و این بار در جوانی با اسلامی ندوشن، در همان کوچه به ذکر خاطرات می‌پردازد. نویسنده با انتخاب جمله‌ای از اسلامی ندوشن درباره زندگی به عنوان جمله پایانی کتاب، اوج اندیشه فرهنگی ایشان را به نمایش می‌گذارد.

نقاط قوت کتاب

نویسنده از آن رو که سعی دارد پایه پای اسلامی ندوشن در متن کتاب پیش بیاید، از نثری زیبا و موجز بهره برده است و ضمن حفظ نظم و توالی مطالب، اطلاعات بسیاری از زندگی، آرا و آثار اسلامی ندوشن در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد. همراهی بیش از سه دهه نویسنده کتاب با اسلامی ندوشن شناختی فراتر از آثار ایشان فراهم کرده است و در جای جای کتاب با بهره بردن از خاطرات شخصی، زوایا و لایه‌های پنهان اندیشه اسلامی ندوشن را به نمایش می‌گذارد. این عمق آشنایی نویسنده کتاب با اسلامی ندوشن را به وضوح می‌توان از تسلط بر متون ایشان و ذکر جمله‌های دقیق از لابه‌لای آثار ایشان یافت. گاهی مشاهده می‌شود از کتابی پانصد صفحه‌ای یک جمله زیبا و دقیق با عنوان مربوط بیرون می‌کشد تا خواننده را با نگاه اسلامی ندوشن به فرهنگ یا سیاست آشنا کند یا زمینه‌های تاریخی و اجتماعی نگارش برخی آثار ایشان مانند چهار سخنگوی وجدان ایران را به تصویر می‌کشد.

سبک نگارش جعفری ندوشن روان و قابل فهم است. نویسنده توانسته است با زبانی ساده و درعین حال دقیق، مطالب را به مخاطب منتقل کند. این ویژگی به ویژه برای خوانندگان غیرمتخصص که علاقه‌مند به شناخت شخصیت‌های فرهنگی هستند، یک امتیاز محسوب می‌شود. جعفری ندوشن در این کتاب با دقت و ظرافت به تحلیل آثار و

تحلیل انتقادی از کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران؛ تأملی در آثار...»

اندیشه‌های ندوشن می‌پردازد و نکات ظریف و قابل تأملی از آنها را استخراج می‌کند. او به درک عمیقی از اندیشه‌های ندوشن رسیده است و به خوبی می‌تواند آنها را به مخاطب خود منتقل کند. لحن کتاب روان و خواندنی است و برای مخاطبان عام نیز جذاب است. جعفری ندوشن با استفاده از زبانی ساده و صمیمی، مطالب را به گونه‌ای بیان می‌کند که برای مخاطب قابل فهم و درک باشد.

نکته برجسته دیگر این کتاب تناسب زیبایی عناوین با محتوای ذیل عناوین است که خواننده را مجاب به خواندن متن می‌کند. همچنین نظم و توالی منطقی و ادبی مطالب خواننده را دچار گیجی نمی‌کند و قطع و وصل مرور متن باعث پاره شدن رشته کلام نمی‌شود. سلاست و روانی متن از دیباچه تا سخن آخر وجود دارد. دیدگاه‌های مختلف اسلامی ندوشن در حوزه فرهنگ، تاریخ، سیاست، جامعه و انسان را مستند و مستدل در کتاب آرایش شده‌اند. نویسنده از جمله‌های زائد و اضافی تا حد امکان دوری کرده است و مستقیم وارد بحث اصلی می‌شود.

علاوه بر موارد بالا نکات ظاهری و شکلی متن نیز برجسته هستند. ویرایش ادبی و فنی دقیق از کتاب صورت گرفته است؛ به گونه‌ای که به ندرت غلطی یا جاافتادگی دیده می‌شود. کتاب همچنین از صفحه‌بندی مناسب، فاصله‌گذاری مناسب و استاندارد حاشیه متن و بین خطوط، استفاده از کاغذ بالک سوئد که خواندن و دست‌گرفتن کتاب را راحت‌تر می‌کند، برخوردار است.

و در پایان باید به جامعیت این کتاب در شرح زندگی، آثار و اندیشه‌های محمدعلی اسلامی ندوشن اذعان کرد و تصویری جامعی را که از این شخصیت برجسته ارائه می‌دهد ستود. همچنین کتابشناسی غنی و کامل از آثار اسلامی ندوشن کار هر پژوهشگر دیگر را برای پژوهش در زمینه اندیشه‌های اسلامی ندوشن راحت می‌کند.

نقاط ضعف کتاب

هرچند برجستگی‌های متعدد این کتاب، کار را برای یافتن نقاط ضعف کم می‌کند، اما ضروری است با عینک بدبینی نیز به کتاب بنگرم. شاید نقطه برجسته کتاب، یعنی عشق و

علاقه نویسنده به اسلامی ندوشن و نگارش وسواس گونه سطور کتاب، خود، نقطه ضعف آن باشد. جعفری ندوشن در شرح زندگی، آثار و آرای اسلامی ندوشن مشتاقانه به دنبال برجسته کردن نوشته‌های او بوده است. بدیهی و طبیعی است که او نتوانسته یا نخواسته است که نگاهی نقادانه و نکته‌سنج به اسلامی ندوشن داشته باشد. این در حالی است که نویسنده از زبان اسلامی ندوشن در صفحه ۱۶۱ کتاب یکی از آسیب‌های فکری ایرانیان را در «غلو، تملق و سبک گرفتن» می‌داند، البته به هیچ‌وجه نویسنده در متن به بیان غلوآمیز آرا و اندیشه‌های اسلامی ندوشن پرداخته است، اما بی‌توجهی به نگاه نقادانه مشهود است. یک نمونه آن در شرح سفرنامه هاست که اسلامی ندوشن در سفرنامه شوروی به اشتباه نظام سیاسی شوروی و چین را «سوسیالیستی» می‌خواند، در حالی که این نظام‌ها کمونیستی هستند و کمونیسم که بر اصل اشتراک تأکید دارد، تفاوت‌های بسیاری با سوسیالیسم دارد که در کشورهای اروپای شمالی کنونی طرفدار دارد؛ در واقع شوروی و چین هرچند در لفظ خودشان را «سوسیالیست» می‌خواندند، اما هیچ‌گاه سوسیالیست نبودند. این احتمالاً ناشی از آشنایی اسلامی ندوشن با ایدئولوژی‌های سیاسی و فلسفه سیاسی مارکس باشد. جعفری ندوشن نیز که با نگاهی عاشقانه به متون اسلامی ندوشن می‌نگرد، تفاوتی میان، این دو نمی‌بیند و به شرح دیدگاه او در مورد دو کشور شوروی و چین به همان شکل می‌پردازد.

همچنین جا داشت نویسنده در بخش «ادب سنجی» که نگاه اسلامی ندوشن به ادبیات معاصر و نویسندگانی مانند جلال آل احمد را شرح می‌دهد، نسبت فکری ایشان با این نویسندگان را برجسته کند. جعفری ندوشن می‌توانست به تأثیر آثار ندوشن بر اندیشه معاصر ایران بپردازد و جایگاه او را در تاریخ اندیشه ایران تبیین کند. اگرچه کتاب به تحلیل آثار اسلامی ندوشن پرداخته است، اما نقدهای تطبیقی با سایر نویسندگان و شخصیت‌های فرهنگی معاصر می‌توانست به درک بهتر جایگاه و تأثیرات او در فرهنگ و ادبیات ایران کمک کنند.

نقد دیگری که به متن این کتاب وارد است، پرداختن به برخی از جنبه‌های زندگی ندوشن در بخش «زندگی» کتاب است. متأسفانه علی‌رغم اثرگذاری بسیار و اندیشه‌های ناب اسلامی ندوشن، در مورد زمانه و زندگی او و چگونگی عبور از رشته حقوق و ورود به ادبیات و

تحلیل انتقادی از کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران: تأملی در آثار...»

مناسباتش با حکومت‌های پهلوی و جمهوری اسلامی و انقلاب اسلامی شناخت محدودی وجود دارد. نویسنده این موضوع را به آرامی گذر کرده است و برخلاف وجه شخصی زندگی او که به خوبی ترسیم شده است، بخش اجتماعی و سیاسی آن را مستور گذاشته است.

نقطه برجسته تسلط به تمام آثار اسلامی ندوشن و ذکر دقیق تمام منابع و صفحه اثر و جملات بدون غلط ویرایشی به جای خود است، اما متنی که از کتاب سرو سایه فکن در صفحه ۴۳ کتاب آورده شده است، سهوی، بدون ارجاع مانده است یا منبع لقب «کردارگرایی بُرنده» برای شوهرخواهر اسلامی ندوشن بدون منبع است و حرف «از» در صفحه ۱۶۲، سطر ۱۵، جا افتاده است، البته کم بودن این اشکال خود نشان از دقت در ویرایش کتاب است.

نبود فهرست موضوعی در انتهای کتاب می‌تواند مورد توجه باشد. این موضوع باعث می‌شود که خواننده در یافتن مطالب مورد نظر خود در کتاب با مشکل مواجه شود. همچنین در برخی بخش‌ها، استفاده از اصطلاحات تخصصی ادبی مانند نخجیرگاه، در صفحه ۱۲ و مجعد، در صفحه ۱۶، بدون ارائه توضیح کافی در پانویس ممکن است باعث سردرگمی خوانندگان غیرحرفه‌ای شود. توضیح بیشتر این اصطلاحات می‌تواند به فهم بهتر مطالب کمک کند.

با این حال کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران» اثری ارزشمند و خواندنی است که به علاقه‌مندان به فرهنگ و تاریخ ایران و همچنین به کسانی که به دنبال شناخت بیشتر محمدعلی اسلامی ندوشن هستند، توصیه می‌شود. تلاش نویسنده برای ارائه تصویری کامل از زندگی و آثار اسلامی ندوشن، قابل تقدیر است. این کتاب می‌تواند منبعی مفید برای پژوهشگران، دانشجویان، و علاقه‌مندان به تاریخ و فرهنگ ایران باشد.

جمع بندی

نوشتار حاضر به بررسی نگاه دکتر اسلامی ندوشن از منظر دکتر جعفری ندوشن پرداخته است. کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران»، تألیف دکتر جعفری ندوشن، تلاش دارد با نثری ساده و داستانی، زندگی، آثار و اندیشه‌های دکتر محمدعلی اسلامی ندوشن را معرفی کند.

نویسنده در سه بخش اصلی به بررسی شخصیت، آثار و آرای اسلامی ندوشن پرداخته و از نثری ادبی و جذاب بهره برده است.

این کتاب در هفت بخش و یک دیباچه منتشر شده است و به موضوع‌هایی چون زندگی، شاهنامه پژوهی، فرهنگ‌مداری، ایران‌شناسی، ادب‌سنجی، سفرنامه‌نویسی و مجله‌نگاری اسلامی ندوشن می‌پردازد. نویسنده در هر بخش به معرفی و تحلیل آثار اسلامی ندوشن پرداخته و تلاش کرده است تا با خاطره‌گویی‌های خود و تجربیات شخصی، عمق بیشتری به مطالب ببخشد.

دکتر جعفری به خوبی از منابع مختلف استفاده کرده است و با ذکر جملاتی دقیق و مستند، خواننده را با نگاه و دیدگاه‌های اسلامی ندوشن آشنا می‌کند. نقاط قوت کتاب شامل نثر روان و قابل فهم، ساختار منسجم و بهره‌گیری از خاطرات شخصی برای عمق بخشیدن به مطالب است. از سوی دیگر برخی از انتقادات به کتاب شامل استفاده نکردن کافی از منابع معتبر و نبود جزئیات دقیق در برخی موارد می‌شود.

در کل کتاب «سخنگوی فرهنگ ایران» با نگاهی عاشقانه و دقیق به زندگی و آثار اسلامی ندوشن توانسته است تصویری جامع و کامل از این شخصیت برجسته فرهنگی ارائه دهد. نویسنده با بازنگری و اصلاحات لازم می‌تواند این اثر را به یکی از منابع معتبر در زمینه نقد و بررسی آثار اسلامی ندوشن تبدیل کند.

منابع و مأخذ

- اسلامی ندوشن، محمدعلی، (۱۳۹۸)، روزها، تهران: یزدان
- اسلامی ندوشن، محمدعلی، (۱۳۴۴)، نمایشنامه ابر زمانه و ابر زلف، تهران: یغما
- اسلامی ندوشن، محمدعلی، (۱۴۰۰)، چهار سخنگوی وجدان ایران، تهران: قطره.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی، (۱۳۸۱)، صفیر سیمرخ، تهران: یزدان
- اسلامی ندوشن، محمدعلی، «ذوق لطیف» در فارسی سال یازدهم، تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- مجموعه نویسندگان، (۱۳۵۷)، تاریخ حزب کمونیست اتحاد شوروی، تهران: پیشاهنگ.
- مسرت، حسین (خرداد - تیر ۱۴۰۱). نقد کتاب سخنگوی فرهنگ ایران. جهان کتاب، س ۲۷، ش ۳۹۳.
- لطف‌الله میثمی، فریبرز رئیس‌دانا، (۱۳۸۶)، فروپاشی شوروی از دیدگاه احزاب کمونیست، تهران: صمدیه.

A Critical Analysis of the Book “The Spokesperson of Iranian Culture: Reflections on the Works and Views of Mohammad-Ali Eslami Nodushan”

Mohammad Kamali-Gooki

Abstract

Writing about a master of writing is a highly challenging endeavor. Nevertheless, Dr. Ali Akbar Jafari Nodushan, deeply devoted to the visionary of Iranian culture and literature, Dr. Mohammad-Ali Eslami Nodushan, has undertaken this arduous path with admirable passion. This profound affection permeates every chapter, paragraph, sentence, and even the letters of the book “The Spokesperson of Iranian Culture.” Dr. Jafari chose the book’s title with deliberate literary ambiguity: “The Spokesperson of Iranian Culture” primarily refers to Eslami Nodushan, who for decades persistently championed Iran and its cultural heritage. However, the title carries a secondary meaning; it also signifies Jafari Nodushan’s role as the spokesperson for Eslami Nodushan. In essence, this book seeks to serve as the voice of the spokesperson of Iranian culture. The book in question is a reflection on the life, works and opinions of Mohammad Ali Eslami Nodushan, a prominent Iranian writer and thinker, in 182 pages with a preface, seven sections and concluding remarks published in the spring of 2022 by Marvarid Beh Zivor publisher at the same time as Eslami Nodushan passed away.

Keywords: Culture, Iran, Islamic Studies, book review

